

ОСТАП НИЖАНКІВСЬКИЙ, СВЯЩЕНИК-ТВОРЕЦЬ МОЛОЧАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ В ГАЛИЧИНІ

М. Г. Шульський, д. е. н., професор
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Гжицького

Досліджено діяльність Остапа Нижанківського, одного з представників духовенства, який зробив значний вклад у розвиток молочарської кооперації в Галичині у кінці XIX – поч. XX ст. Теоретично обґрунтовано, що досвід діяльності створеного ним «Маслосоюзу» може бути цінним для відновлення кооперації в сучасних умовах на селі.

Постановка проблеми. Як показують результати досліджень, у кожній складовій території України були свої характерні особливості розвитку кооперації. Для Галичини, скажімо, було специфічним те, що розвиток кооперативного руху забезпечувався значною мірою завдяки участі духовенства. В сучасних умовах цей досвід є цінним тому, що в українському селі священники є найбільш впливовими особами серед сільських жителів. Саме духовенству селяни довіряють значно більше, ніж різним партіям, товариствам і навіть представникам влади. А раз є довіра до певних осіб з боку населення, то вони можуть і багато

зробити для людей. Нам слід пам'ятати, що без довіри відродити кооперацію практично неможливо. Сьогоднішня реальна дійсність є тому підтвердженням. Саме через ці обставини в даній статті представлено матеріал про одну видатну особистість Галичини – священика, кооператора, композитора Остапа Нижанківського, який багато зробив для розвитку кооперації в кінці XIX – поч. XX ст у Галичині. Його напрацювання у кооперативному русі можуть бути корисними для сучасних умов розвитку кооперування із залученням представників духовенства у ці процеси. Саме в цьому полягає актуальність обраної теми дослідження та її важливість при формуванні постановки проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку кооперації у різних сферах агропромислового виробництва присвячено праці багатьох вітчизняних вчених, зокрема: В. В. Гончаренка, Ф. В. Горбоноса, В. В. Зіновчука, Ю. Я. Лузан, М. Й. Маліка, Л. В. Молдаван [1–5] та ін.

Однак, в нині недостатньо висвітлюються напрацювання у системах розвитку кооперативного руху в минулі періоди нашої історії. У цих процесах брали участь різні верстви населення. З цього приводу представляє неабиякий інтерес досвід формування основ кооперації в кінці XIX – поч. XX ст. у Галичині, значну роль в якій відіграли священики. Про досвід формування кооперативних структур та участі представників духовенства в них Львівськими вченими підготовлено капітальні праці, що присвячені 80-річчю заснування центральної спілки споживчих товариств України (Укоопспілки) та 100-річчю заснування Львівської комерційної академії [6]. Саме із цих праць використано матеріали для написання цієї статті про одного із представників духовенства, що зробив значний вклад у розвиток кооперації в Галичині. Це Остап Нижанківський, який про себе сказав так: «Я в першу чергу священик, потім молочар (дещо уточнимо: кооператор-молочар – примітка М. Ш.), а у вільних хвиликах музикант» [6, с. 173]. До речі також нагадати, що галицьке духовенство багато зробило для поліпшення ведення селянської господарки і про це писалося в минулому. Однак, сучасне покоління мало обізнане із цією патріотичною діяльністю священників і тому в умовах сьогодення слід досліджувати їх працю на благо народу. Саме ці аспекти обумовили необхідність у підготовці даної публікації.

Мета і методика дослідження. Метою публікації є дослідження діяльності одного з представників галицького духовенства – О. Нижанківського, який зробив помітний вклад у розвиток

молочарської кооперації в кінці XIX – поч. XX ст. в Галичині. Крім того, вважається, що ця стаття приверне увагу священників до цінного досвіду зародження кооперативного руху нашими попередніми поколіннями та спонукатиме науковців до проведення досліджень цінних напрацювань щодо кооперації у минулому. При підготовці даної публікації надавалась перевага історичному підходу, тобто розвиток кооперації досліджено з позицій історичної ретроспективи.

Виклад основного матеріалу. О. Нижанківський – людина різнобічних видів діяльності у різних сферах суспільних відносин. Він залишив помітний слід в історії. Це підтверджується тим, що його ім'я занесено в енциклопедичні видання. Так, зокрема, в Українському радянському енциклопедичному словнику про нього сказано: «Нижанківський Остап Йосипович (1862, м. Стрий – 22.IV.1919) – український композитор і громадський діяч. Організував 1885 муз. в-во «Бібліотека музикальна» та 1892 у м. Бережанах філіюльвівськ. «Бояна». Автор хорових творів «Гуляли», «З окрушків», словоспівів «Пісня вечірня», «В гаю зеленім» та ін.), обробок нар. пісень» [7 с. 614]. В Українській радянській енциклопедії про нього сказано дещо більше. Зокрема, відзначено, що «У 1887 закінчив Львів. духовну семінарію В 1896 склав іспит у Празькій консерваторії на шкільного вчителя співів» [8, с. 346]. Крім того, уточнено дати: народження 24.I.1863 (а не 1862) та смерті – 22.V.1919 (а не 22.IV.1919). Одночасно зауважимо, що його син Нестор (31.V.1893-12.IV.1940) також був українським композитором і музичним діячем. Його ім'я, портретне зображення представлено в енциклопедії разом з батьком [8, с. 346]. Як бачимо, син пережив батька, але прожив менше, ніж батько.

У виданнях радянського періоду його життєвий шлях висвітлено однобічно – в основному звернуто увагу на те, що він був «український композитор, хоровий диригент муз.-громадський діяч». Ще одна особливість представлення його характеристики у радянський період є те, що до його імені не приписали приставки «буржуазний». Таку приставку в радянський період використано для багатьох представників інтелігенції Галичини.

Отже, у цій публікації висвітлено лише ті сторінки діяльності О. Нижанківського, які не знайшли відображення в енциклопедичних виданнях радянського періоду, однак є цінним для умов сьогодення. Це, передусім, його діяльність щодо розвитку кооперації в молочарстві. Для цього використано матеріали публікації професора С. Гелея [6, с. 169–176], який сказав про О. Нижанківського так: «До когорти громадсько-політичних і культурних діячів Галичини, які

спричинилися до розвитку української кооперації, справедливо зараховують визначного українського композитора і диригента, священика Остапа Нижанківського» [6, с. 169]. До цього додамо, що народився О. Нижанківський у сім'ї священика. Його батько був парохом, а мати – дочкою завадівського священика.

Представити весь матеріал щодо кооперативної діяльності священика із села Завадова, що на Стрийщині (тепер Львівської області), не представляється можливим у даній статті, що має сторінкове обмеження. Ми лише сконцентруємо увагу на важливих віхах формування кооперації, як тоді говорили, в молочарстві. Перш за все відмітимо, що в Галичині, яка в цей період входила в склад Австро-Угорської імперії, населення страждало від голоду і злиднів. Для підтвердження сказаного наведемо цитату із праць І. Франка, який писав, що «від злиднів у нас загинуло протягом 27 років півтора мільйона чоловік. Це становить 55 000 чоловік у рік ... це голодна смерть щонайменше 50 000 чоловік щороку» [9, с. 28].

Безумовно, такий важкий стан життя населення галицького краю не могли залишитися поза увагою священика О. Нижанківського і він, безумовно, думав над тим, як полегшити долю населення та дійшов до висновку, що: «Один з економічних засобів такого порятунку він вбачав у розвитку кооперації, зокрема кооперативного молочарства» [6, с. 172]. Слід також нагадати, що молочарська кооперація досить успішно почала розвиватися у країнах Західної Європи. Цьому процесу сприяли реформи 1848 р. в Австро-Угорській монархії і в 1861 р. у Російській імперії, однак ще не було створено відповідних умов для подальшого розвитку аграрного виробництва взагалі і кооперації зокрема.

Одночасно зауважимо, що О. Нижанківський діяв не самостійно, а в тісному взаємозв'язку з іншими видатними особистостями того часу. Назвемо деяких з них. Це голова стрийської філії товариства «Просвіта», відомий юрист і економіст Є. Олесницький, священики: О. Борачок та Л. Горалевич, інструктор молочарства В. Павлюк, видавець. К. Паньківський та ін.

О. Нижанківський вперше реалізував свої задуми 1 жовтня 1904 р., створивши молочарську спілку у с. Завадові, де він був парохом. З часом ця спілка розширила свою діяльність. В сусідніх і віддалених селах відкривались та успішно діяли такі спілки. З часом на основі цих кооперативних структур було створено Союз руських молочарських спілок, який почав свою діяльність з 1 січня 1908 р. Про діяльність «Маслосоюзу» вибрано інформацію із статті С. Гелея, яка певним чином оброблена тау діалоговій формі представлена у табл.

**Інформація про діяльність Союзу
молочарських спілок («Маслозоюзу»)**

№ з/п	Питання, поставлені нами	Відповіді із тексту вказаного джерела
1	Коли розпочав свою діяльність новостворений Союз і його мета?	Новостворений Союз розпочав свою діяльність 1 січня 1908 р. Об'єднання молочарів ставило мету: організувати товариства і молочарні, надавати їм необхідну фахову допомогу, шукати ринки збуту продукції
2.	Якими результатами характеризува-лась діяльність «Маслосоюзу»?	Наприкінці 1910 р. Союз налічував 58 молочарень. За один рік переробляли понад 4,2 млн літрів молока. У першому десятилітті ХХ с. Союз успішно торгував у межах Австро-Угорщини, вивозив продукцію за кордон. Кількість молочарень збільшилася до 100, селяни здавали до 7,5 млн л молока. Молочарські спілки виробляли до 300 т масла в рік)
3	Як висвітлювалася молочарська кооперація в пресі?	Газета «Діло» у 1910 р. умістила таку інформацію в Галичині: на даний період діяло 63 молочарні, з яких 56 були добре зоорганізовані і зареєстровані у 1910р. ... зареєстровано 11 молочарень, заснованих у 1909 р. і 12 спілок, заснованих у 1909 р. Отже, за один рік зареєструвалися у 15 судових повітах 23 молочарські організації
4	Чим був характерним другим етапом розвитку молочарської кооперації?	Другим етапом розвитку молочарства було розширення і удосконалення такої галузі, як тваринництво. «Маслосоюз» безпідставно вважав, що господарсько-відгодівельна ділянка є основою розбудовимолочарської продукції
5.	Як вплинула Перша світова війна на молочарську кооперацію?	Воєнне лихоліття призвело до занепаду діяльності всіх громадських та культурно-просвітницьких інституцій не лише на Стрийщині, а у всій Галичині. В особливо тяжкому становищі опинилася молочарська кооперація краю. Матеріальні витрати доповнювались різким скороченням громадського поголів'я худоби

Джерело: [6, с. 174–175]

Не будемо деталізовано проводити виклад матеріалу, що представлений в табличній формі. Він, хоча і стисло, однак достатньо висвітлює діяльність цього кооперативного об'єднання. Проте деяку додаткову інформацію все-таки наведемо. О. Нижанківський і його однодумці не зупинялися на досягнутому, а вони комплексно підходили до вирішення питань щодо розширення діяльності «Маслосоюзу», підвищення якості випущеної продукції тощо. Перш за все вони звернули увагу на стан розвитку тваринництва у селянських господарствах. А ця галузь була у досить занедбаному стані і тому продуктивність тварин була надто низька. З цього приводу звернемось до економічних праць І. Франка, який писав, що «середній надій молока в Англії або Бельгії – 2000 літрів на рік, а в Галичині – 650 літрів» [9, с. 17]. Для подолання цієї відсталості «товариство взяло курс на поліпшення умов утримання худоби та розведення кращих порід»..., «призначався кредит в сумі 150 000 корон... для закупівлі кормів» [6, с. 174–175]. Крім того, приділялася значна увага навчанню кадрів, поліпшення ветеринарного обслуговування тварин, співпраць з товариством «Сільський господар» та редакцією журналу «Економіст» тощо. Їх далеко неповний перелік всього того, що зробив і думав зробити священик О. Нижанківський для населення Галичини перед Першою світовою війною. Війна, що почалася у 1914 р., завдала великих збитків «Маслосоюзу». Активізація життя в Галичині почалася після її закінчення. З розпадом Австро-Угорської імперії була утворена Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР), повітовим комісаром якої був О. Нижанківський. Яка дальша його доля? Скажемо словами професора С. Гелея: «22 травня 1919 р. польські шовіністи злочинно вбили цього визначного громадсько-політичного і культурного діяча, який зробив великий внесок у розвиток українського кооперативного руху загалом і в розвиток молочарської кооперації зокрема» [6, с. 175].

Висновки. Наведений матеріал про діяльність одного з представників духовенства – відомого священика, кооператора, композитора О. Нижанківського, свідчить про те, що він багато зробив для населення Галичини щодо поліпшення ведення сільської господарки, впроваджуючи кооперативні засади у її функціонування. І в сучасних умовах духовенство на селі має чи не найбільшу довіру до селян і безумовно його представники, так як і попередники у минулих століттях, можуть прилучитися до подальшого реформування агропромислового комплексу держави, важливими складовими якого є відновлення кооперації у процесах виробництва, переробки та реалізації аграрної продукції. Гасло, що проголошено на початку

XX ст. у Галичині щодо важливості кооперації: «В спілці – багатство, в союзі сила», є актуальним і в умовах сьогодення.

Список використаних джерел

1. Гончаренко В. В. Концепція розвитку національного кооперативного руху / В. В. Гончаренко, Л. В. Молдаван, В. В. Зіновчук. – К., 2001. – С.67.
2. Горбонос Ф. В. Кооперація: методологічні і методичні основи / Ф. В. Горбонос. – Львів: Львівський державний аграрний університет, 2003. – 264 с.
3. Зіновчук В. В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу / В. В. Зіновчук. – Вид. 2-ге, доп. і перероб. – К.:Логос, 2001. – 380 с.
4. Малік М. Й. Проблемні питання розвитку кооперації та інтеграційних відносин в АПК / М. Й. Малік, Ю. Я. Лузан // Економіка АПК – 2010. – № 3. – С.3–8.
5. Молдаван Л. В. Зарубіжний досвід підтримки розвитку кооперативів / Л. В. Молдаван. – К.: ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2011.
6. Українські кооператори. Історичний нарис. Книга 1. – Львів: Вид-во «Укоосвіта» Львівської комерційної академії, 1999. – 456 с.
7. Український радянський енциклопедичний словник: в трьох томах. – К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії АН УРСР, 1967. – Том 2. – 856 с.
8. Українська радянська енциклопедія. Том 7. Виддруге. – К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1982. – 528 с.
9. Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Том 44. Книга 2. Економічні праці (1888–1907) / І. Франко. – К.: Наукова думка, 1985. – 768 с.